

В. В. КОРНЕЩУК

доктор педагогічних наук, професор
Одеський національний політехнічний університет

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті обґрунтовано необхідність управління ризиками для забезпечення якості освітніх послуг і конкурентоздатності вищого навчального закладу на ринку таких послуг. Розглянуто різні підходи до визначення сутності понять “ризик”, “управління ризиками”, без узгодження яких у теорії ризик-менеджменту не можна забезпечити ефективне управління ризиками на практиці та підготовку менеджерів освіти до його здійснення.

Ключові слова: ризик, управління ризиками (ризик-менеджмент), менеджер освіти.

Економічні реалії зумовили виникнення ринку освітніх послуг і необхідність дотримання у вищих навчальних закладах принципів менеджменту для підвищення якості таких послуг і конкурування на їх ринку. Вивчення ризиків, із якими стикається ВНЗ, а також методів управління ними дають змогу адекватно оцінювати якість освітніх послуг, що надають студентам. Водночас моніторинг і вдосконалення системи управління якістю вищої освіти дають можливість удосконалювати практику управління ризиками, адже ефективний ризик-менеджмент надає ВНЗ суттєву конкурентну перевагу: споживачі освітніх послуг за інших однакових умов оберуть той заклад, керівництво якого усвідомлює свої ризики, вміє управляти ними та зберігати свій статус.

Треба констатувати, що всі стандарти менеджменту зорієнтовані, насамперед, на виробництво, тому дотепер відсутня теорія управління ризиками, повністю адаптована до освітньої сфери. Проте фахівці здійснюють активні наукові пошуки з проблем ризик-менеджменту в освіті.

Ризики в галузі освіти досліджують І. Абрамова, С. Білоусова, М. Біляєва, Ю. Зубок, Е. Ішаков, І. Каленюк, Т. Костюкова, В. Кравченко, О. Куклін, І. Лисенко, М. Медведєва, Н. Нікітін, А. Орел, А. Старостіна, В. Чупров, П. Щеглов та ін.

Мета статті – обґрунтувати необхідність управління ризиками для забезпечення якості освітніх послуг і конкурентоздатності вищого навчального закладу на ринку таких послуг.

Варто зазначити, що в науковій літературі наявні чисельні, подекуди суперечливі погляди щодо визначення сутності понять “ризик”, “управління ризиками”, що негативно впливає на практику такого управління, зокрема у ВНЗ.

Так, ризик тлумачать як: звернення до діяльності за відсутності впевненості в досягненні її мети [3, с. 125]; ситуативні дії суб’єкта, реалізація яких пов’язана з елементами небезпеки та неуспіху [4, с. 302]; ситуативну

характеристику діяльності соціальних об'єктів, що полягає в невизначеності її результату та можливості несприятливих наслідків [1, с. 621].

Т. Удовицька визначає ризик за допомогою таких ознак: специфічний процес вибору альтернатив, варіантів дій у ситуації невизначеності, тобто вибір дії, результат якої визначається випадком; безпосередню дію (діяльність суб'єкта) із сподіванням на позитивний результат; дію в незрозумілій, невизначеній обстановці, тобто дію за наявності небезпеки, загрози; імовірність негативного характеру наслідків яких-небудь подій (імовірність помилки або неуспіху в ситуації з декількома альтернативами; збиток, пов'язаний з реалізацією рішення; можливість небажаних наслідків через дію випадкових факторів; подія, настання якої передбачає певні втрати) [6].

А. Старостіна, В. Кравченко також вважають ризик комбінацією таких елементів, як певна подія, її ймовірність і наслідки. У такому розумінні ризик ВНЗ – це сукупність подій, що впливають на його діяльність, імовірності виникнення цих подій та наслідки, які унеможливають досягнення запланованих цілей у конкретних напрямках діяльності освітньої установи. Отже, автори розглядають ризик як ризик недосягнення конкретної мети в певній галузі діяльності (або в певному підрозділі) внаслідок можливої події [5].

Щодо поняття “управління ризиками” (ризик-менеджменту), то його використовують у широкому й вузькому розумінні. В широкому розумінні “управління ризиком” є мистецтвом і наукою про забезпечення умов успішного функціонування будь-якої виробничо-господарської одиниці в умовах ризику. У вузькому розумінні – це процес розробки та впровадження програми зменшення будь-яких збитків, що виникають випадково [8, с. 6–7]. Якщо говорити про управління ризиками в навчальному закладі, то його розкривають через комплекс управлінських дій та заходів, що здійснюють менеджери навчального закладу з метою вибору оптимального управлінського рішення (яке матиме найкращий наслідок з найбільшою ймовірністю) з можливих альтернатив, що можуть мати позитивні або негативні наслідки [7, с. 27].

Процес управління ризиками у ВНЗ відбувається поетапно: визначають контекст ризику – стратегічні й тактичні цілі ВНЗ, збитки; виявляють ризики та оцінюють їх імовірність і наслідки; ранжують ризики; відшуковують методи та стратегії впливу на ризики; оцінюють економічну ефективність управління ризиками [5].

Є. Опфер наголошує, що внутрішні ризики ВНЗ залежать від суб'єктів управлінської діяльності – менеджерів освіти, які мають певні повноваження (ці повноваження можуть розповсюджуватися на весь освітній заклад або на його окремі структурні підрозділи, певних фізичних осіб тощо) та приймають управлінські рішення, що дає змогу говорити про рівні управління ризиками. Так, залежно від рівня ризику й від того, на які об'єкти поширюються його наслідки, відповідальність за прийняття управлінського рішення у ВНЗ варто розподіляти за рівнями управління: рівнем ВНЗ, рівнем факу-

льтету або кафедри, рівнем окремого викладача тощо. Кожному з означених рівнів відповідає певний об'єкт (особи й соціальні групи, які "відчують" наслідки прийнятих рішень) і суб'єкт (конкретна особа, суспільний орган, що прийняли та втілили певне рішення) ризику [2].

У межах статті найбільший інтерес становлять виокремлені внутрішні ризики ВНЗ – ризики, зумовлені діяльністю внутрішніх зацікавлених сторін (студентів, викладачів та інших співробітників, ректорату та різних управлінських структур), а саме: кадрові, контингент-ризиками, імідж-ризиками, процесуальні, організаційні, інноваційні, техніко-виробничі ризики тощо [2].

Так, кадрові ризики пов'язані із "старінням" кадрів, що призводить до нездатності професорсько-викладацького складу оперативно реагувати на зміни в системі вищої освіти, її стандартів, застосовувати нові педагогічні технології тощо. Щодо допоміжного персоналу, то його плинність може призводити до прийняття на роботу до ВНЗ некваліфікованих фахівців.

Зміна якісних і кількісних характеристик вступників призводить до контингент-ризиків, наслідками яких можуть стати закриття певних спеціальностей або напрямів підготовки, скорочення окремих викладачів або цілих кафедр, зміни в освітніх програмах і зниження якості вищої освіти.

Імідж-ризиками визначаються суспільною думкою про ВНЗ, яка формується на основі рівня контингенту студентів, професійного рівня професорсько-викладацького складу, матеріально-технічної бази ВНЗ, затребуваністю випускників на ринку праці тощо.

Процесуальні ризики пов'язані з реалізацією у ВНЗ навчально-виховного процесу, науково-дослідницької діяльності, їх інформатизацією, вивченням вимог студентів і роботодавців до випускників освітнього закладу тощо.

Помилки керівників різного рівня управління (наприклад, недоцільне делегування повноважень, незнання або недотримання працівниками ВНЗ посадових інструкцій, невідповідальне ставлення до виконання посадових обов'язків, недостатній контроль за виконанням прийнятих рішень тощо) призводять до організаційних ризиків.

Інноваційні ризики породжуються безпосередньо впровадженням у ВНЗ різноманітних інновацій, серед яких: нові освітні стандарти, проекти, освітні технології, навчально-методичне та технічне забезпечення тощо.

Техніко-виробничі ризики пов'язані з нанесенням збитків довкіллю, виникненням аварій, пожеж тощо. Їх наслідками можуть бути завдання шкоди здоров'ю студентів, співробітників ВНЗ та іншим особам.

Ризик-менеджмент у ВНЗ передбачає розробку Декларації з управління ризиками та Програми управління ризиками. Так, Декларація з управління ризиками є документом, у якому відображено стратегію освітнього закладу щодо ризик-менеджменту, визначено повноваження різних структурних підрозділів і менеджерів освіти щодо його здійснення. Програма управління ризиками висвітлює напрями діяльності ВНЗ, його стра-

тегічні та тактичні цілі; імовірність і наслідки ризиків; мапу ризиків; методи впливу на них; економічну ефективність управління ризиками тощо.

Висновки. Реалізація всіх процесів життєвого циклу ВНЗ відбувається в умовах постійного ризику, що зумовлює необхідність управління ними. Ризик-менеджмент передбачає: розробку системи заходів, спрямованих на попередження та профілактику ризиків; мінімізацію негативних наслідків, які можуть заподіяти ризики діяльності навчального закладу; раціональне використання ситуації ризику для отримання додаткових доходів або інших переваг. Постійний аналіз усіх напрямів діяльності навчального закладу дасть змогу менеджеру освіти своєчасно вживати заходи щодо запобігання загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, знизити витрати ризикового рішення та збільшити можливості навчального закладу.

Список використаної літератури

1. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощанського, Ю. П. Сурміна]. – Київ : НАДУ, 2010. – 820 с.
2. Опфер Е. А. Риск-менеджмент в управлении качеством образования в ВУЗе / Е. А. Опфер // Высшее образование в России. – 2015. – № 10. – С. 84–91.
3. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. – Москва : Высшая школа, 1984. – 174 с.
4. Психологічна енциклопедія / [автор-упоряд. О. М. Степанов]. – Київ : Академвидав, 2006. – 424 с.
5. Старостина А. А. Риск-менеджмент в высшей школе / А. А. Старостина, В. А. Кравченко // Актуальные проблемы бизнес-образования : материалы X Международ. научно-практ. конф. (г. Минск, 27–28 апреля 2011 г.). – Минск, 2011. – С. 243–245.
6. Удовицька Т. А. Проблеми у функціонуванні системи вищої освіти: аналіз можливих ризиків / Т. А. Удовицька // Грані : науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ : Грані, 2012. – № 1 (81). – С. 134–137.
7. Черненко Н. Н. Современные аспекты управления рисками в учебном заведении / Н. Н. Черненко // Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. – 2015. – № 4. – Łódź : Wyższa Szkoła Informatyki i Umiejętności. – С. 22–28.
8. Чернова Г. В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Г. В. Чернова. – Санкт-Петербург : Ин-т страхования, 2000. – 170 с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2016.

Корнєшук В. В. Управление рисками в высших учебных заведениях

В статье обоснована необходимость управления рисками для обеспечения качества образовательных услуг и конкурентоспособности высшего учебного заведения на рынке таких услуг. Рассмотрены разные подходы к определению понятий “риск”, “управление рисками” в теории риск-менеджмента, без согласования которых невозможно обеспечить эффективное управление рисками на практике и подготовку менеджеров образования к его осуществлению.

Ключевые слова: *риск, управление рисками (риск-менеджмент), менеджер образования.*

Korneschuk V. Management of Risks in Higher Education Institutions

The article presents the explanation management of risks necessity for quality security of educational services and competitive ability of university on the market for such services. Different approaches to determination of essence such definitions as “risk”, “management of risks” are also considered. It’s impossible to provide effective management of risks on

practice and preparation of educational managers to its implementation without their consistency in management of risks theory. The article presents analysis of internal university risks, caused with activity of internal stakeholders (students, lecturers and other cooperators, rector and different management structures), including: personnel, contingent risks, image risks, procedural, organizational, innovative, technical and industrial risks. Management of risks is providing: system development activities directed on caution and prevention of risks; minimization the negative effects that can impede to risks of institution activity; efficient using of risk situation for getting additional income or other advantages. Regular analysis all directions of educational establishment activity will afford educational manager in due course use events as to the prevention of threatenings in external and internal surrounding, reduce costs of risk decision and increase opportunities in the institutions. Risk management in university requires working Declaration in management of risks (shows the strategy of educational establishment in risk management, defines responsibilities of different structural subsections and educational managers in the process of realization) and Program of risk management (attempts to elucidate the directions of High School activity, strategic and tactical goals; probability and consequences of risks; the map of risks; methods of influence on them; economic effectiveness management of risks).

Key words: risk, management of risks, educational manager.